

УДК 655.11-051(477.83-25)“19”

КАЗИМЄЖ СТАНІСЛАВ ЯКУБОВСЬКИЙ – ЛЬВІВСЬКИЙ ВИДАВЕЦЬ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ

Ева ВУЙЦІК

*Педагогічний університет ім. Комісії національної освіти у Кракові,
Інститут наукової інформації і бібліотекознавства,
вул. Подхоронжих, 2, м. Краків, 30-084, Польща, тел. (012) 662-61-75,
ел. пошта: wojcik.ewa@op.pl*

На тлі огляду видання шкільних підручників у Львові, головню у першій половині ХХ ст. (до 1939 р.), досліджено діяльність Казимежа Станіслава Якубовського – львівського книгаря, видавця і друкаря, який заснував своє підприємство у Львові в 1898 р. Після його смерті в 1926 р. видавничу діяльність продовжили його сини Зигмунт та Адам. Фірма Якубовських спеціалізувалася на виданні підручників для загальних шкіл, гімназій, середніх професійних шкіл та вчительських семінарій. Видавничу пропозицію доповнювала наукова література та підручники для вищої школи.

Ключові слова: К. С. Якубовський, історія книговидання у Галичині, видання шкільних підручників, Львів.

Львів за доби автономії став головним видавничим центром у Галичині. Ліберальна політика австрійської влади і пом'якшення вимог цензури сприяли розвитку існуючих і появі нових видавництв. Значну роль у той час грали заклади Германа Альтенберга, Францішка Генрика Ріхтера, Адама Домініка Бартошевича, Бернарда Полонецького, Владислава Губриновича, Густава Зейфарта і Кароля Вільда¹. Вони займалися книгарсько-видавничою діяльністю, поєднаною з утриманням книжкових абонементів, що дозволяло їх власникам розширювати асортимент послуг, ефективно використовувати книжки і отримувати вищі прибутки². Львівський видавничий рух спирався головню на книгарні, які займалися ще й книговиданням. За підрахунком Марії Конопки, в період автономії кількість професійних видавничих осередків сягала чотирнадцяти³.

Відносна свобода часів автономії вплинула також і на львівську спільноту, яка почала організовуватися в різного роду товариствах і спілках, що займалися книговиданням. Вони задовольняли суспільні та освітні потреби всіх мешканців Східної Галичини: поляків, українців, євреїв, німців та вірмен⁴.

Незважаючи на різноманітність пропозицій львівських видавців, можна відзначити, що багато з них бралися за видання шкільних підручників, що, безсумнівно,

¹ Konopka M. Zbiorowy portret księgarzy Lwowa czasów autonomii // *Краків – Львів: книги, часописи, бібліотеки XIX–XX ст.* – Львів, 2011. – Т. X / ред.: Г. Врона, О. Колосовська, Г. Косентка. – С. 39.

² Konopka M. Ruch wydawniczo-księgarski Lwowa w latach autonomii // *Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku.* – Kraków, 1999. – Т. 4 / pod red. J. Jarowieckiego. – S. 24.

³ Ibidem. – S. 30.

⁴ Ibidem. – S. 33.

було наслідком колонізації шкільництва і попиту на шкільну літературу. Гімназійні підручники почали пропонувати К. Вільд, Г. Зейфарт і Даміан Чайковський, В. Губринович і Владислав Шмідт, Станіслав Колер і Педагогічне товариство⁵. Підручники для народних шкіл видавало видавництво Національного Інституту ім. Оссолінських, яке у 1878 р. отримало від австрійського уряду дозвіл на їх виготовлення і продаж у цілій Галичині⁶.

Виданням шкільних підручників займалися також українські освітні організації, які діяли у Львові. Від 1868 р. працювало товариство “Просвіта”, яке підтримувало національну освіту через організацію активної видавничої діяльності – друкували літературу для шкіл, а також популярні книжки та брошури. Великі заслуги у сфері освіти мало товариство “Рідна школа”, засноване 1881 р. як “Руське товариство педагогічне”. Його основним завданням було здобути вплив на українське шкільництво. Із цією метою товариство зверталося з проханнями та вносило подання до органів законодавчої і шкільної влади щодо вивчення української мови й заснування різного типу шкіл та бурс (гуртожитків при школах)⁷.

Здобувши незалежність, Польща розпочала організацію системи освіти, однак цей процес тривав дуже довго; лише у 1932 р. став чинним закон про шкільний устрій, який визначив організаційні та програмові засади шкільної освіти⁸. Незважаючи на довготривалу працю над цим законом, потреба у шкільних підручниках у міжвоєнній Польщі була велика. Львівські видавці були до цього готові, тому відразу після закінчення війни розпочали продукувати нові накладі підручників, маючи за зразок передвоєнні видання. Львів став другим (після Варшави) видавничим центром в Польщі щодо публікації навчальної та наукової літератури.

За доби Другої Речі Посполитої ринок шкільних підручників у Львові монополізували чотири видавництва: видавництво Національного Інституту ім. Оссолінських (Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich), “Видавнича книгарня К. С. Якубовського” (Księgarnia Nakładowa K. S. Jakubowskiego), “Бібліотека Атлас” (Książnica Atlas) і Державне видавництво шкільної літератури (Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych).

Найстарші, сорокарічні, традиції у виготовленні шкільної літератури мало видавництво Національного Інституту ім. Оссолінських, яке, однак, після Першої світової війни втратило монополію на видання підручників для народних шкіл у Галичині. У 1920-х рр. Оссолінеум під керівництвом Альфреда Тенчаровського відновив свої позиції у цій галузі, видаючи підручники для загальних та середніх шкіл. Бралися також і за видання підручників для вищої школи⁹. Особливо популярними, знаковими для польської навчальної літератури, стали підручники з польської мови, авторами яких були Юліуш Баліцький та Станіслав Майковський¹⁰.

До найбільших видавців шкільної літератури належала “Бібліотека Атлас”, яка була спадкоємицею “Польської бібліотеки Товариства викладачів вищих шкіл” (Książnica Polska Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych), невеликого видавництва,

⁵ Konopka M. Ruch wydawniczo-księgarski Lwowa... – S. 26.

⁶ Kocyba-Kamińska W. *Oficyna ossolińska w latach 1920–1939*. – Wrocław, 1973. – S. 21.

⁷ Adamezyk D. *Polskie społeczne placówki wydawnicze we Lwowie w dobie autonomii galicyjskiej*. – Kielce, 1992. – S. 44.

⁸ *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*. – 1932. – Nr 4. – S. 122.

⁹ Lempicki S. *Wspomnienia ossolińskie*. – Wrocław, 1948. – S. 136.

¹⁰ *Ibidem*. – S. 139.

яке у 1916 р. заснувала професійна організація викладачів*. Після здобуття незалежності це підприємство розпочало активно видавати навчальну літературу передовсім для середніх шкіл. У 1923 р. воно стало акціонерним товариством і заснувало власні друкарню, майстерні, де виготовляли літографії, гравюри та кліше, виконували палітурні роботи. У 1924 р. відбулося об'єднання “Польської бібліотеки Товариства викладачів вищих шкіл” із картографічною фірмою “Атлас”; нове підприємство отримало назву “Бібліотека Атлас” Об'єднані картографічні заклади” (“Książnica Atlas” Zjednoczone Zakłady Kartograficzne). Ця фірма спеціалізувалася на географічно-картографічних виданнях і була єдиним у Польщі підприємством такого типу на європейському рівні. “Бібліотека Атлас” видавала також педагогічну літературу, книжки для молоді, підручники та книжки для читання в школі¹¹.

Третім львівським підприємством, яке брало найбільшу участь у виданні підручників, було Державне видавництво шкільної літератури. Воно з'явилося у 1920-х рр. з ініціативи місцевої шкільної адміністрації під назвою Державне видавництво шкільної літератури Кураторії шкільного округу у Львові (Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych Kuratorium Okręgu Szkolnego we Lwowie). Головною метою цього закладу було видання підручників для національних меншин, які мешкали на східних та південно-східних теренах Польщі. Фактично, на початковому етапі діяльності цього малого регіонального видавництва його завданням було забезпечувати підручниками школи з українською мовою викладання¹². У 1930-х рр. воно стало підпорядковуватися Міністерству віровизнань і публічної освіти і отримало скорочену назву Державне видавництво шкільної літератури (ДВШЛ). Зв'язок із міністерством значно вплинув на подальший розвиток цього підприємства. Незабаром ДВШЛ стало одним із найбільших видавців шкільних підручників¹³.

Протягом міжвоєнного двадцятиліття шкільну літературу у Львові видавали також українські видавництва. Найбільшу роль тут грали вже згадані дві культурно-освітні організації: Українське педагогічне товариство “Рідна школа” і культурно-освітнє товариство “Просвіта”. Перше займалося українським шкільництвом, друге – позашкільною освітою¹⁴. Підручники і книжки для українських дітей та молоді видавали також Наукове товариство ім. Шевченка, Ставропільський Інститут, видавництва “Русалка”, “Самоосвіта”, “Українська книгарня та антикварня”, “Добра книжка”.

Із різним успіхом навчальну літературу випускали також інші видавці, однак їх участь у виготовленні таких книжок була набагато меншою. Серед них слід згадати “Наукову книгарню” (Księgarnia Naukowa), яка з'явилася в грудні 1921 р. як товариство з обмеженою відповідальністю; його акціонерами були Польське педагогічне товариство у Львові, фірма “М. Аркт” із Варшави та кількесот вчителів. Офіс цієї фірми знаходився у Львові у готелі “Жорж”.

* Історія видавництва сягає 1885 р., коли з'явилася “Адміністрація видавництв викладачів вищих шкіл” (Administracja Wydawnictw Nauczycielstwa Szkół Wyższych). Саме тоді частину членських внесків почали витрачати на видання шкільних підручників. Отримані прибутки уможливили розвиток видавництва, яке у 1916 р. змінило назву на “Польська бібліотека Товариства викладачів вищих шкіл”. Розвитку цього підприємства особливо сприяв Ян Пьонтек, який очолив його у 1913 р.

¹¹ Gottlieb W. Księgarstwo lwowskie w latach 1918–1928 // *Przegląd Księgarski*. – 1928. – Nr 48. – S. 797.

¹² Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych // *Encyklopedia wiedzy o książce*. – Wrocław, 1971. – Kol. 1769–1770.

¹³ Wójcik E. Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych we Lwowie // *Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*. – Kraków, 2003. – T. 6, cz. 1 / pod red. J. Jarowieckiego. – S. 102.

¹⁴ Iwanicki M. *Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939*. – Siedlce, 1995. – S. 22.

До видавців шкільної літератури ще слід зарахувати Ришарда Ганшинця, видавця і редактора “Filomaty” – щомісячника, призначеного для молоді. Проф. Р. Ганшинец був також власником Наукової друкарні, де, окрім журналу та інших видань, публікував видавничу серію “Filomata”. У ній вийшло у світ кільканадцять підручників із латинської, грецької та німецької мов, а також шкільні завдання та література для читання у школі.

Підручники для шкіл різних типів пропонували також видавництва з багаторічними традиціями – Казімежа Губриновича, Альфреда Альтенберга і Б. Полонського, хоча навчальна література складала малу частку їх видавничої продукції. Літературу для школи видавала також “Книгарня Станіслава Колера”, якою у міжвоєнний період керував зять С. Колера Станіслав Малиновський. Порівняно з передвоєнним періодом кількість назв видань помітно зменшилася. С. Малиновський видавав уже лише т. зв. допоміжну шкільну літературу, головню з історії та польської літератури.

Серед видавців польськомовної шкільної літератури були і єврейські підприємства Мойсея Герша Рубіна, Генрика Давида Ігеля, Максиміліана Бодєка, Арнольда Бардаха і Шимона Богена, які видавали допоміжну літературу: різного роду художні твори, тексти для читання в школі (шкільна лектура) та їх скорочені варіанти, т. зв. “брики”, мовні самовчителі, математично-фізичні таблиці. Книгар та антиквар А. Бардах видавав також підручники українською мовою.

Забезпеченням молоді шкільними підручниками і допоміжною літературою займався також фірма К. С. Якубовського, яка здобула собі поважне місце серед львівських видавців. Діяльність цього закладу припадає на першу половину ХХ ст., хоча його початки сягають 1891 р. Засновник підприємства, Казімеж Станіслав Якубовський все життя мешкав у Львові, де народився в 1868 р. і помер 29 жовтня 1926 р. Закінчивши шостий клас гімназії, чотири роки був на практиці у відомій львівській “Книгарні Я. Міліковського”, яка тоді належала Павлу Стажику. У 1890 р. виїхав до Кракова, де рік навчався у “Книгарні С. А. Кжижановського”. Повернувшись до Львова у 1891 р., К. С. Якубовський разом із Вільгельмом Гошеком і Владиславом Задуровичем відкрив книгарню і магазин нот під торговою маркою “W. Hoeschek i Spółka” (пл. Маріацька, 10).

Однак співпраця цієї трійці тривала не довго, за рік В. Гошек вийшов зі складу спілки, виїхав до Кракова і очолив книгарню Польської видавничої спілки у Кракові¹⁵. Тоді ж К. С. Якубовський та В. Задурович переїхали до більшого приміщення на вул. Кароля Людвіка, 1. Нова спілка відкрила нотний абонемент і розпочала реалізацію художніх творів і музичної, юридичної та сільськогосподарської літератури¹⁶. Співпраця з В. Задуровичем закінчилася 1898 р., коли співвласники розділили фірму. В. Задурович залишився на старому місці з книгарнею, а К. С. Якубовський переїхав на пл. Бернардинську, 11 і розпочав там видавничу діяльність. Подальший розвиток його підприємства був пов’язаний із тим, що К. С. Якубовський 7 квітня 1900 р. придбав частину активів Народної друкарні (Drukarnia Ludowa) у спадкоємців її співвласника Станіслава Байле¹⁷. Він разом із компаньйоном Яном Амборським п’ять років керував фірмою під назвою “Drukarnia Ludowa J. Amborski & K. S. Jakubowski”.

¹⁵ Jakubowski K. S. Księgarnia Nakładowa we Lwowie. (Wywiad z K. S. Jakubowskim) // *Przegląd Księgarski*. – 1925. – Nr 9. – S. 245.

¹⁶ Pieczętkowski F. Jakubowski Kaźmirz Stanisław // *Słownik pracowników książki polskiej* / pod red. I. Treichel. – Warszawa; Łódź, 1972. – S. 358.

¹⁷ Ліцензія на друкарню “Jakubowski i Spółka” // Державний архів Львівської області, ф. 2, оп. 21, спр. 1171, с. 2.

Після смерті Я. Амборського у 1905 р., до спілки, згідно умов контракту, увійшла його дружина Цезарина. Так як ніхто з них не мав дозволу займатися друкарськими роботами, виробничим представником фірми став львівський друкар Ян Бургер¹⁸.

У 1910 р. Цезарина Амборська вийшла заміж за Юзефа Громницького, нотаріуса з Калуша, і продала свою частку К. С. Якубовському, який з того часу став єдиним власником друкарні. Це викликало чергову зміну назви фірми на "Drukarnia K. S. Jakubowskiego i Sp."¹⁹. Згідно зі збереженими концесійними документами, К. С. Якубовський та його дружина Ядвіга заснували товариство з обмеженою відповідальністю 23 червня 1910 р.²⁰ Підприємство далі розміщувалося за адресою: пл. Бернардинська, 11, але вже 20 лютого 1912 р. його власник звернувся до магістрату із проханням дозволити перенести друкарню до будинку за адресою: вул. Пекарська, 11²¹. За цією адресою К. С. Якубовський звів триповерховий будинок, в якому розмістилися друкарня та офіс видавництва. Під час перенесення підприємства ще тривали завершальні роботи в цьому будинку, тому міська влада не дозволила його експлуатацію. Це, однак, не зупинило власника, який, не зважаючи на штраф, продовжував там видавничу та друкарську діяльність²². Клопоти з будівельними комісіями тривали до 9 березня 1914 р., коли нарешті вдалося отримати дозвіл на повну експлуатацію будинку та запуск друкарських машин. Відкриття друкарні з новим устаткуванням, безсумнівно, дуже вплинуло на роботу цілого підприємства. Розвиток друкарсько-видавничої фірми перервала війна; друкарня була закрита. У 1914–1918 рр. К. С. Якубовський опублікував лише кілька видань. У той час обсяг видавничої продукції Львова дуже зменшився; у 1918 р. частка міста на загальнопольському видавничому ринку складала лише 8,5 %²³.

Післявоєнна діяльність фірми розпочалася в 1919 р., після дозволу влади відновити роботу друкарні. Її керівником протягом міжвоєнного двадцятиліття був Антоні Францішек Догналік, чудовий фахівець, добрий організатор, міцно пов'язаний із підприємством Якубовських. Повоєнна кон'юнктура, добра матеріальна база, незвичайна працьовитість К. С. Якубовського спричинили подальший розвиток фірми, успіхи якої були пов'язані з виданням шкільних підручників та наукової літератури. Однак важка праця та хворе серце викликали смерть видавця, яка настала 29 жовтня 1926 р. К. С. Якубовського поховали на Личаківському цвинтарі.

Книгарня та друкарня перейшли до дружини Ядвіги та синів Зигмунта і Адама Якубовських. Фірма кількаразово змінювала назву, однак завжди на її логотипі зберігалося прізвище засновника. Добра репутація підприємства, налагоджені партнерські контакти і викуплені авторські права на чималу кількість шкільних підручників дозволили друкарні та видавництву певний час успішно функціонувати. У 1930-х рр. книгарську кризу відчували й Якубовські, однак утрималися на ринку, хоча їх фірма поволі

¹⁸ Ліцензія на друкарню..., с. 6–7. Ян Бургер (нар. 1859 р. у Львові) раніше багато років був керівником виробництва у Народній друкарні.

¹⁹ Там само, с. 2–3.

²⁰ У фаховій літературі прийнято дату 1911 р., що не узгоджується з документами про надання концесії. Див. оригінальний контракт спілки (ТзОВ) від 23 червня 1910 р. і додаткове свідчення від 5 вересня 1910 р. (Там само).

²¹ Там само, с. 12–35.

²² Там само, с. 22.

²³ Konopka M. Rynek wydawniczy Lwowa w latach I wojny światowej // *Książka, biblioteka, informacja. Między podziałami a wspólnotą* / pod red. J. Dzieniakowskiej, I. Krasińskiej, M. Olczak-Kardas. – Kielce, 2011. – S. 52.

втрачала колишні позиції. Незважаючи на всі зусилля, вони не змогли залишитися на своєму рівні, порівняно з іншими видавцями; кількість назв їх видань щороку зменшувалася. Діяльність фірми Якубовських, як і більшості інших львівських видавничих осередків, закінчилася з початком Другої світової війни та радянською окупацією.

Підприємство Якубовських вважається передовсім видавництвом шкільної літератури, яка, незважаючи на видання інших книг, стала основою і головною метою його діяльності протягом всього часу існування. Перший підручник (“Наочна геометрія” Романа Ямругевича) К. С. Якубовський видав у 1897 р., під час співпраці з В. Задуровичем. Після ліквідації їх спільного підприємства К. С. Якубовський займався лише видавничою діяльністю і, друкуючи інші книжки та ноты, почав спеціалізуватися на виданні підручників для середніх шкіл; ця спеціалізація стала домінувати в його фірмі з 1905 р.²⁴ До початку Першої світової війни він опублікував бл. 60 назв підручників, які мали високий навчальний і видавничий рівень²⁵. Особливо популярним був тритомний підручник з польської мови для гімназій “Польські читання” (“Czytania polskie”) Маріана Райтера. У 1910–1931 рр. цю книгу видали 16 разів. Тоді К. С. Якубовський видавав також підручники німецької мови Юліуша Іппольда, Станіслава Гайчака, Людоміла Германа і Альфреда Янера. Популярними були також посібники Броніслава Духовича і Тадеуша Вісьньовського з хімії та мінералогії та Вільгельма Фрідберга з геології. У школах продовжували використовувати підручник Р. Ямругевича з геометрії. Окрім підручників, К. С. Якубовський видавав, хоч і небагато, книги з історії, сільського господарства. У списку його пропозицій були й художні твори та нотні видання.

Після здобуття Польщею незалежності К. С. Якубовський одним із перших львівських видавців почав друкувати літературу для шкіл. Він знав, що становлення Польської держави буде пов’язане з реалізацією нових ідей та задоволенням нових суспільних потреб. Плановані зміни в освітній сфері вимагали нових шкільних програм і відкривали великі можливості для видавців шкільних підручників. Тому відразу після стабілізації політичного життя у Львові К. С. Якубовський розпочав реалізовувати свої плани та наміри. Він передовсім розширив асортимент своїх видань завдяки підручникам для загальних шкіл та для вищої школи, книгам для вчителів і науковій літературі. К. С. Якубовський скористався тим, що на львівському ринку тоді ще не було гострої конкуренції у цьому сегменті видавничої галузі. Національний Інститут ім. Оссолінських втратив монопольне право видавати підручники для народних шкіл; Державне видавництво шкільної літератури було малим підприємством, яке видавало головно підручники для національних меншин. Єдиним реальним конкурентом для К. С. Якубовського була “Польська бібліотека Товариства викладачів вищих шкіл”, яка мала давні (від 1885 р.) традиції у виданні підручників.

Отже, напередодні проголошення незалежності Польщі виданням польських шкільних підручників у Львові займалися два підприємства: “Польська бібліотека...” і “Книгарня та друкарня К. С. Якубовського”. Сильна конкуренція з’явиться пізніше, коли у 1920-х рр. зміцниться видавництво Оссолінеуму, а в 1930-х рр. дуже активно розпочне розвиватися Державне видавництво шкільної літератури.

Наскільки успіхи інших видавців підручників спиралися на цілий комплекс причин, настільки досягнення фірми К. С. Якубовського слід пов’язувати з працею однієї

²⁴ Niewiadomski S. Ś. p. Kaźmirz Jakubowski. Wspomnienie pośmiertne // *Przegląd Księgarski*. – 1926. – Nr 24.

²⁵ Pieczętkowski F. Jakubowski Kaźmirz Stanisław... – S. 358.

людини. Треба, однак, зауважити, що повосенна діяльність його видавництва була роботою передовсім колективною: видавець вдало підібрав собі групу високопрофесійних фахівців. З 1916 р. постійним редактором видавництва була д-р Броніслава Вуйцік, а в 1923 р. розпочав працювати син власника Зигмунт, доктор права²⁶. Видавництвом керували зразково, сам К. С. Якубовський працював по 12 годин щодня, видавнича робота була сенсом його життя. На кожній книзі позначалася його сильна індивідуальність. Він сам обирав авторів, редагував видання, коригував зміст, затверджував ілюстрації, наглядав за виготовленням кожної книжки. Книги друкувалися на дуже якісному папері і, на думку Людвіка Фішера, варшавського видавця і книгаря, не поступалися найкращим віденським підручникам²⁷. Добре обране графічне оформлення вирізняли видання К. С. Якубовського серед інших підручників.

З 1927 р. почали виходити видавничі каталоги, дуже добре редаговані. Вони з'являлися влітку, напередодні навчального року. Завдяки ним бачимо, що видавництво К. С. Якубовського пропонувало підручники для загальних та середніх шкіл і вчительських семінарій із наступних предметів: римо-католицька релігія, польська, французька, німецька, грецька та латинська мови, історія, географія, наука про сучасну Польщу, математика, природознавство, хімія, фізика та музика. Окрім того фірма видавала підручники для професійних торговельних та сільськогосподарських шкіл. Для вчителів видавали методичні та допоміжні підручники.

Авторами підручників, які виходили у видавництві К. С. Якубовського, були відомі вчителі, педагоги, духовні особи та творці літератури для дітей та молоді. Після війни їх коло розширилося за рахунок авторів підручників для загальних шкіл, на які раніше мало монополію видавництво Оссолінеуму. Підручники польської мови писали М. Райтер, Зофія Пфауувна (Пфау), Станіслав Россовський, Яніна Поразінська. Дуже популярним було "Рахування" Францішки Арнольдової для чотирьох класів загальної школи. Тривалий час у школах користувалися підручниками з природознавства Т. Вісьньовського і Юзефа Нусбаума. Якубовські також видавали підручники Міхала Сівака з географії та Владислава Жлобницького з фізики.

Гімназійні підручники К. С. Якубовський видавав ще перед війною; після її закінчення з'явилася нова група авторів, а кількість назв була набагато більшою порівняно з підручниками для загальної школи. Підручники з релігії писали оо. Теофіл Длугош, Адам Герстманн, Герард Шмид і Антоні Ратушни. Спеціалізацією видавця були також підручники з іноземних мов. З французької мови був підручник Болеслава Кельського, з німецької – А. Янера, з грецької – Маріана Голіаса, з латинської – Тадеуша Маріана Левіцького. Підручник з історії написав Ян Домбровський, а з географії – М. Сівак та Станіслав Собінський. Не можна забути й Конрада Хмелевського, автора підручника про сучасну Польщу. Видавали також підручники з математики Казімежа Струтинського, зоології Ю. Нусбаума, геології Т. Вісьньовського і хімії Броніслава Духовича.

Для професійних шкіл видали підручники Тадеуша Кістрина і Францішека Тома-нека²⁸, а також Ернеста Лаура²⁹, якими користувалися не лише учні, а й (для фахової самоосвіти) сільськогосподарські та торговельні працівники.

²⁶ Jakubowski K. S. *Księgarnia Nakładowa we Lwowie...* – S. 246–247.

²⁷ Fiszer L. *Wspomnienia starego księgarza*. – Warszawa, 1959. – S. 19.

²⁸ Kistryn T. *Polska korespondencja handlowa wraz z najważniejszymi wiadomościami o czynnościach handlowych*. – Lwów, 1916; Tomanek F. *Księgowość kupiecka pojedyncza i podwójna. Podręcznik dla szkół i przedsiębiorstw handlowych*. – Lwów, 1923.

Серед авторів методичних підручників для вчителів також були відомі особи: Марія Германувна³⁰, Зенон Клеменсевич, Марія Масевичувна і Тадеуш Лер-Сплавінський³¹, Казімеж Соханевич³², Генрик Гертнер³³.

У науковому середовищі фірму К. С. Якубовського знали передовсім завдяки дуже якісним підручникам для вищої школи та двом видавничим серіям наукової літератури: “Львівська славистична бібліотека” (13 назв видань) і “Монографії та підручники” (11 назв). Авторами цих праць були видатні вчені, університетські професори, зокрема філософ Казімеж Айдукевич³⁴, економіст Леопольд Каро³⁵, історики права Пшемислав Домбовський³⁶ і Людвік Ерліх³⁷, спеціаліст із лісового господарства Станіслав Соколовський³⁸, мовознавці Генрик Улашин³⁹, Вітольд Ташицький⁴⁰ і Ян Лось⁴¹, геолог і петрограф Юліан Токарський⁴², етнограф Ян Станіслав Бистронь⁴³, антрополог Ян Чекановський⁴⁴, історик Казімеж Тименецький⁴⁵, історики літератури Александер Брюкнер і Т. Лер-Сплавінський⁴⁶, ботаніки Владислав Шафер⁴⁷ і Дезидерій Шимкевич⁴⁸, математики Вацлав Серпінський⁴⁹ і Антоні Плямітцер⁵⁰.

Фірма К. С. Якубовського протягом шести повоєнних років видала понад 40 наукових праць та підручників⁵¹. Загалом протягом міжвоєнного двадцятиліття видали 198 назв шкільної та наукової літератури. Деякі книги витримали від двох до кільканадцяти видань, що часто траплялося з підручниками для загальних шкіл та гімназій. Ретельність видавця, якісне оформлення, професійна коректура сприяли тому, що

²⁹ Laur E. *Rachunkowość rolnicza dla gospodarstw włościańskich*. – Lwów, 1926; Ejusdem. *Ekonomika rolnicza*. – Lwów, 1928.

³⁰ Germanówna M. *Ćwiczenia cielesne. Podręcznik dla nauczyciela*. – Lwów, 1921.

³¹ Klemensiewicz Z., Majewiczówna M., Lehr-Spławiński T. *Gramatyka polska w szkole powszechnej. Podręcznik metodyczny dla nauczyciela*. – Lwów, 1926.

³² Sochaniewicz K. *Nauka historii. Wskazówki dla samokształcenia. (Poradniki Nauczycielskie)*. – Lwów, 1928.

³³ Gaertner H. *Nauka o języku polskim. Wskazówki do samokształcenia. Ze słowniczkiem terminów gramatycznych i pomocniczych*. – Lwów, 1927.

³⁴ Ajdukiewicz K. *Główne kierunki filozofii w wyjątkach z dzieł ich klasycznych przedstawicieli (Teoria poznania – Logika – Metafizyka)*. – Lwów, 1923.

³⁵ Caro L. *Zasady nauki ekonomii społecznej*. – Lwów, 1926.

³⁶ Dąbkowski P. *Zarys prawa polskiego prywatnego*. – Lwów, 1921.

³⁷ Ehrlich L. *Prawo narodów*. – Lwów, 1927, 1932; Ejusdem. *Gdańsk. Zagadnienia prawno-publiczne*. – Lwów, 1926.

³⁸ Sokolowski S. *Budowa roślin drzewiastych*. – Lwów, 1927.

³⁹ Ułaszyn H. *Język staroцеркiewно-словаński. Zarys gramatyki – Ćwiczenia – Teksty – Słowni*. – Lwów, 1928.

⁴⁰ Taszycki W. *Wybór tekstów staropolskich XVI–XVIII wieku*. – Lwów, 1928.

⁴¹ Łoś J. *Krótką gramatyka historyczna języka polskiego*. – Lwów, 1927.

⁴² Tokarski J. *Petrografia, ze szczególnym uwzględnieniem ziem Polski. Zwiąży podręcznik dla studentów szkół akademickich*. – Lwów, 1928.

⁴³ Bystron J. S. *Wstęp do ludoznawstwa polskiego*. – Lwów, 1926.

⁴⁴ Czekanowski J. *Wstęp do historii Słowian. Perspektywy antropologiczne, etnograficzne, prehistoryczna i językoznawcze*. – Lwów, 1927.

⁴⁵ Tymieniecki K. *Spoleczeństwo Słowian lechickich (Ród i plemię)*. – Lwów, 1928.

⁴⁶ Brückner A., Lehr Spławiński T. *Zarys dziejów literatur i języków literackich słowiańskich*. – Lwów, 1929.

⁴⁷ Szafer W. *Życie kwiatów (Zarys biologii kwiatów)*. – Lwów, 1927.

⁴⁸ Szymkiewicz D. *Botanika. Podręcznik dla szkół akademickich*. – Lwów, 1928.

⁴⁹ Sierpiński W. *Teoria liczb wymiernych. (Wstęp do analizy)*. – Lwów, 1928.

⁵⁰ Plamitzer A. *Elementy geometrii rzutowej*. – Lwów, 1927.

⁵¹ Pieczętkowski F. *Jakubowski Kaźmirz Stanisław...* – S. 358.

К. С. Якубовський, а згодом його сини, не мали проблем із запрошенням авторів, тим більше, що належали до видавців, які відзначалися пунктуальністю у виплаті авторських гонорарів.

Сам К. С. Якубовський в інтерв'ю, яке було опубліковане за рік до його смерті, так оцінив результати та досвід своєї сорокарічної роботи за фахом:

“[...] принципом, яким я керувався від початку моєї видавничої діяльності, було переконання, що книгар-видавець не повинен обмежуватися роллю посередника між автором та друкарнею. Завдання книгаря-видавця розумію як творчу культурницьку працю. Цей принцип я застосував на практиці через спеціалізацію (зокрема, у виданні підручників), через те, що не чекав на рукописи, а замовляв їх відповідно до свого видавничого плану, нарешті – через активну співпрацю з авторами, яка не обмежувалася постачанням авторам рецензій, а полягала ще й у веденому в мене внутрішньому редагуванні. Таким чином я перетворив мою книгарню на творчу майстерню, у якій видавець [...] є не пасивним свідком, а учасником трудомісткого процесу творення підручника”⁵².

Тому немає нічого дивного, що в пам'яті сучасників зберігся образ людини, охопленої пристрасстю творення. Л. Фішер цінував К. С. Якубовського як прекрасного видавця, однак важав, що він був “[...] диваком, який мусив сам перечитати та оцінити кожну видану книгу. Сам підбирав ілюстрації, а ілюстраторам та рисувальникам давав детальні інструкції, яким має бути певний рисунок. Від листопада по квітень зовсім не виходив з дому через слабе здоров'я”⁵³.

Безсумнівно, успіх видань цієї фірми слід пов'язувати з дотриманням традиційних засад доброго ремесла, які Якубовські завжди цінували. Особливої ваги надавали забезпеченню друкарні сучасним обладнанням. Збережений технічний опис з травня 1938 р. свідчить про добрий стан підприємства, на якому тоді працювало 15 осіб. На першому поверсі розміщувалися стереотипія і цех друкарських машин, на другому поверсі – набірний цех, виготовлення кліше та склади, на третьому – офіс видавництва. Підприємство мало вісім друкарських машин різного типу. Сполучення полегшувало вантажний підйомник. Приміщення добре освітлювалися сонячним та електричним світлом, взимку вмикали газовий обігрів. Власники дбали про умови праці своїх робітників⁵⁴.

Фірма Якубовських була єдиною львівською книгарнею-видавництвом, яка не продавала чужих (не власного виробництва) книг⁵⁵. Розповсюдженням її видань у Польщі займалися Ягеллонська книгарня та “Гебетнер і Вольфф” у Кракові, “Книгарня св. Войцеха” у Любліні, “Друкарня і книгарня св. Войцеха” у Познані, “Гебетнер і Вольфф” та “Книжковий склад Єжи Новіцького” у Варшаві, “Книгарня св. Войцеха” у Вільні.

К. С. Якубовський, незважаючи на постійну зайнятість поточною роботою, був активним членом професійних громадських організацій. У 1912–1924 рр. він очолював Об'єднання друкарів і ливарників шрифтів у Львові. Під час Першої світової війни організував допомогу для безробітних друкарів. У 1918 р. став заступником керівника Львівського відділення Союзу польської книготоргівлі (СПК), а на початку

⁵² Jakubowski K. S. *Księgarnia Nakładowa we Lwowie...* – S. 247.

⁵³ Fiszer L. *Wspomnienia starego księgarza...* – S. 19.

⁵⁴ Ліцензія на друкарню..., с. 74.

⁵⁵ Gottlieb W. *Księgarstwo lwowskie w latach 1918–1928...* – S. 797.

1922 р. увійшов до правління львівського осередку СПК⁵⁶. Після смерті К. С. Якубовського його сини, очоливши фірму, також взяли до роботи у професійних товариствах. З. Якубовський, разом із представниками найбільших видавців підручників Станіславом Арктом, Яном Гебетнером, Юзефом Пьонтеком і Тадеушем Тхужевським, брав участь у засіданнях президії Секції видавців шкільних підручників Польського товариства книговидавців. Ця секція представляла інтереси видавців за межами їх професійного кола, головну у стосунках із профільним міністерством, Союзом польських книгарів і вчительським середовищем⁵⁷.

Наприкінці статті пропонуємо читачеві фрагмент некрологу К. С. Якубовського. Його автор, Стефан Вртель-Верчинський, прощаючись із видавцем, високо оцінив його багаторічну працю у видавничій галузі:

“Покійний видавець поєднував у собі дві риси, які рідко в нас зустрічаються разом, – ідеалізм у любові до книжки із вмінням блискуче організувати роботу; палкий ентузіаст, він одночасно був чудовим господарем підприємства, створеного власною енергією та діловитістю. Він міг сміливо сказати, що всім завдячує самому собі. Розумові та душевні достоїнства забезпечували йому щире повагу та повну підтримку, особливо тих, хто зіткнувся з ним ближче і став свідком його рутинної щоденної праці, важкої та відповідальної”⁵⁸.

Оцінюючи результати роботи підприємства К. С. Якубовського щодо видання шкільних підручників, слід підкреслити, що воно зіграло важливу роль у процесі творення літератури для школи. Бренд фірми дозволяв підручникам К. С. Якубовського успішно конкурувати з іншими подібними виданнями. Слід пам'ятати, що кожен виданий підручник мало схвалити Міністерство віровизнань та публічної освіти Польщі, що вимагало спеціальних заходів з боку видавців. Так само економічні обставини у 1930-х рр. негативно вплинули на книговидання і книготоргівлю. Важкі матеріальні умови змушували учнів відвідувати антикварні, де за набагато меншу ціну можна було придбати вживані підручники. Малим видавництвам тоді нелегко було працювати, бо могутні конкуренти, такі як “Гебетнер і Вольф”, “М. Аркт”, “Бібліотека Атлас”, видавництво Національного Інституту ім. Оссолінських та “Книгарня св. Войцеха”, заповнювали ринок шкільної літератури своєю продукцією і не залишали місця іншим. Багато малих та середніх підприємств не витримали економічних негараздів і оголосили свою ліквідацію.

Зигмунт і Адам Якубовські виявилися, однак, гідними наступниками свого батька; мудра та передбачлива видавнича політика дозволила їм утриматись на видавничому ринку і продовжити гарні традиції своєї фірми.

Переклад з польської Олександра СЕДЛЯРА

⁵⁶ Pieczętkowski F. Jakubowski Kaźmirz Stanisław... – S. 358.

⁵⁷ Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаніка, відділ рукописів, ф. 21, од. зб. 68/III (“Polskie Towarzystwo Wydawców Książek”).

⁵⁸ Vrtel-Wierczyński S. Kronika. Kronika krajowa. Ś. p. Kaźmirz Stanisław Jakubowski // *Przewodnik Bibliograficzny*. – 1926. – Nr 11. – S. 510.

KAZIMIERZ STANISŁAW JAKUBOWSKI – L'VIV PUBLISHER OF TEXTBOOKS

Ewa WÓJCIK

*Pedagogical University of Cracow, named after the National Education Commission,
Institute of Scientific Information and Library Science,
2, Podchorążych Str., Kraków, 30-084, Poland, tel. (012) 662-61-75,
e-mail: wojcik.ewa@op.pl*

The activity of Kazimierz Stanisław Jakubowski – L'viv bibliophile, publisher, and printer who set up his enterprise in L'viv in 1898 – has been researched amid the review of textbook publishing in L'viv mainly in the first half of XX century (by 1939). After the publisher's death in 1926, his sons Zygmunt and Adam took up his publishing activity. Jakubowski's company published textbooks for secondary schools, gymnasiums, secondary vocational schools, and teachers' seminaries. Printed matter also included scientific literature and university textbooks.

Keywords: K. S. Jakubowski, history of book publishing in Halychyna, publishing of textbooks, L'viv.

КАЗИМЕЖ СТАНИСЛАВ ЯКУБОВСКИЙ – ЛЬВОВСКИЙ ИЗДАТЕЛЬ ШКОЛЬНЫХ УЧЕБНИКОВ

Ева ВУЙЦИК

*Педагогический университет им. Комиссии национального образования в Кракове,
Институт научной информации и библиотекосведения,
ул. Подхоронжих, 2, г. Краков, 30-084, Польша, тел. (012) 662-61-75,
эл. почта: wojcik.ewa@op.pl*

На фоне обзора издания школьных учебников во Львове, в основном в первой половине XX в. (до 1939 г.), исследована деятельность Казимежа Станислава Якубовского – львовского продавца книг, издателя и печатника, основавшего своё предприятие во Львове в 1898 г. После его смерти в 1926 г. издательскую деятельность продолжили его сыновья Зыгмунт и Адам. Фирма Якубовских специализировалась на издании учебников для общих школ, гимназий, средних профессиональных школ и учительских семинарий. Издательское предложение дополняла научная литература и учебники для высшей школы.

Ключевые слова: К. С. Якубовский, история книгоиздательства в Галичине, издание школьных учебников, Львов.

Стаття надійшла до редколегії 18.04.2012

Прийнята до друку 5.07.2012